

PROPOZYCJE „ETHOSU”

W kręgu inspiracji personalizmu etycznego. Ślipko – Tischner – Styczeń, red. P. Duchliński, Akademia Ignatianum–Wydawnictwo WAM, Kraków 2012, ss. 328.

Tytuł rekomendowanego tu zbioru artykułów może budzić pewne zaskoczenie. Wprawdzie bowiem trzech wymienionych w tytule etyków łączy przynależność do chrześcijańskiej tradycji myślenia o moralności, to jednak ich poglądy i metody istotnie (a w niektórych punktach radykalnie) się różnią. Tadeusz Styczeń SDS budował swoją koncepcję etyczną na gruncie antropologii Karola Wojtyły, ks. Józef Tischner łączył personalizm z filozofią dialogu, Tadeusz Ślipko SJ zaś uprawia etykę w nurcie filozofii klasycznej, nawiązując do personalizmu św. Tomasza z Akwinu. Spory między reprezentantami tych opcji zapisały się w historii najnowszej filozofii polskiej. Jak jednak wyjaśnia we *Wstępie* Piotr Duchliński, to właśnie odmienność hermeneutyk owej „trójcy etycznej” (s. 8) zainspirowała autorów tomu do refleksji nad personalizmem etycznym jako zjawiskiem wielowymiarowym, łączącym różne interpretacje fenomenu moralności. Poprzez „twórczą konfrontację” (s. 11) trzech odmiennych hermeneutyk inicjatorzy całego przedsięwzięcia (planowane są bowiem kolejne publikacje) nie tylko zamierzają ukazać polski personalizm etyczny w różnych jego wariantach, ale przede wszystkim mają nadzieję na zbliżenie się do prawdy o samej moralności. Ich celem jest przewyciężenie swego rodzaju epistemologicznej izolacji, w jakiej – jak twierdzą – działa każda ze szkół myślenia zapoczątkowanych przez trzech wybitnych etyków i podjęcie dyskusji nad pozytywnymi i negatywnymi stronami personalizmu, aby rozwijać to, co w nim wartościowe, i dążyć do przewyciężenia ujawnionych trudności, nie tracąc z oczu człowieka i ducha czasu, w którym żyje.

Autorzy zebranych w tomie artykułów nie przedstawiają poglądów trzech wybitnych etyków w sposób systematyczny, raczej komentują lub rozwijają pewne podejmowane przez nich wątki. Do myśli Stycznia odnoszą się między innymi: Ewa Podrez (w artykule *Personalizm – istota czy interpretacja etyki*), Alfred Wierzbicki (rekonstruujący strukturę jego argumentacji personalistycznej), Piotr Duchliński (analizujący w aspekcie metodologicznym personalizm

jako etykę klasyczną) i Kazimierz Krajewski; do myśli Tischnera zaś: Tadeusz Gadacz (w przeciwstawieniu etyki wartości etyce normatywnej), Krzysztof Serafin (piszący o aksjologicznej tożsamości podmiotu) czy Małgorzata Baranowska (przedstawiająca Tischnerowską krytykę substancjalnej koncepcji osoby); poglądom Ślipki nie poświęcono osobnego tekstu. Ponadto w zbiorze zamieszczono artykuły Adama Jonkisz *Prawdziwość i uzasadnianie sądów etycznych* i Tadeusza Biesagi *Personalizm realistyczny a personalizm transcendentálny w sporze o uzasadnianie norm moralnych* oraz esej Karola Tarnowskiego *Rozważania na temat osoby*.

Cały tom skłania do zastanowienia nie tylko nad problemami stawianymi w poszczególnych tekstach. Czytelnikowi nasuwa się bowiem pytanie o możliwość koniecznego dla podjęcia dialogu przekroczenia granic przyjętej hermeneutyki i o szanse na dokonanie jakiejś quasi-syntezy wyników uzyskanych w ramach różnych strategii badawczych w tak szczególnej dziedzinie, jaką jest etyka (nawet jeśli ograniczyć jej zakres przymiotnikiem „chrześcijańska”).

Omawiana tu książka z wielu względów zasługuje na polecenie. Przede wszystkim dlatego, że zapoczątkowane tą publikacją „spotkanie” trzech szkół etycznego myślenia może przyczynić się do ożywienia dyskursu personalistycznego. Niewątpliwie warta uwagi jest próba uniknięcia skrajności w prezentowaniu personalizmu etycznego, czyli zarówno apologetycznego przedstawiania tej opcji jako „jedynie słusznej”, jak i krytykanckiego zarzucania jej nieadekwatności do problemów moralnych współczesnego świata czy metodologicznych niekonsekwencji. Lektura *W kręgu inspiracji personalizmu etycznego* pozwala żywić nadzieję, że założenia te będą znajdowały coraz pełniejsze urzeczywistnienie w dalszych tomach planowanej serii studiów inspirowanych myślą trzech wybitnych polskich etyków.

M.Ch.

Zdzisława Specht-Abramiuk, *Słowo i Miecz. Logos i etos dramaturgii Karola Wojtyły–Jana Pawła II*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2012, ss. 453.

Książka jest próbą całościowego spojrzenia na dziedzictwo literackie, filozoficzne, teologiczne i duszpasterskie Karola Wojtyły–Jana Pawła II w aspekcie dramaturgii jego biografii i dzieła. Zdzisława Specht-Abramiuk, aktorka i teolog kultury (te dwojaki kompetencje mają niewątpliwy wpływ na kształt omawianego tu studium), stara się wykazać, że jako persona dramatis na scenie świata, a zarazem interpretator ludzkiego i Bożego dramatu, jest on współtwórcą dramatyki dziejów Kościoła. W tym celu autorka podejmuje próbę przedstawienia i analizy treści dramatycznych życia, twórczości, nauczania i posługi Papieża Polaka, przyjmując jako klucz interpretacyjny relację logos–ethos. Wychodzi od założenia, że relacja ta stanowi oś dramatu ludzkiej egzystencji, naznaczonej przez konflikt między rozpoznaną przez człowieka prawdą o wartościach a jego działaniem. Do kategorii logosu i ethosu metaforycznie nawiązywać ma też tytuł studium: *Słowo i Miecz*, zaczerpnięty z poematu Karola Wojtyły *Stanisław*.

Praca składa się z trzech części: „Karol Wojtyła–Jan Paweł II w dramacie osoby”, „Człowiek i działanie w dramacie osoby”, „Bóg i człowiek w dramacie osoby”, które kolejno mają służyć rozpoznaniu logosu i ethosu w życiu Papieża Polaka, w jego twórczości literackiej i filozoficznej oraz w przesłaniu teologicznym i pasterskim. W części pierwszej, obejmującej rozdziały: „Doświadczenie ludzkiego losu w dramacie antycznym”, „Piękno w egzystencjalnym doświadczeniu twórcy” i „Dramatyczny wymiar życia i twórczego czynu”, autorka ukazuje w wybranych aspektach lata szkolne, młodość, okres posługi biskupiej i pontyfikat Jana Pawła II. Część druga zawiera dwa rozdziały: W pierwszym, zatytułowanym „Dramatyczny kształt ludzkiej egzystencji”, analizowane są utwory poetyckie i dramaty Karola Wojtyły, w drugim zaś, noszącym tytuł „Personalizm dramaturgiczny i etyczny”, przedstawione zostają jego poglądy antropologiczno-etyczne. W części trzeciej rozdział zatytułowany „Theo-logos ludzkiej egzystencji” poświęcony jest odczytaniu teologicznej interpretacji ludzkiego dramatu zawartej w nauczaniu Papieża, a kolejny, „Etos życia i działania człowieka” omawia egzystencjalne, moralne i eschatologiczne aspekty ludzkich zmaganiań w drodze do pełni osobowej doskonałości. Autorka, jakkolwiek korzysta z literatury przedmiotu, w dużym stopniu odchodzi od tradycyjnej filozoficzno-teologicznej interpretacji myśli Karola Wojtyły–Jana Pawła II, by przedstawić własne ujęcie twórczości Papieża Polaka, które określa jako egzystencjalno-personalistyczne. Ks. prof. Stanisław Warzeszak tak rekomenduje *Słowo i Miecz* w „Przedmowie”: „Książka ta nie jest zwyczajną rozprawą naukową, napisaną suchym, technicznym językiem, lecz owocem twórczej myśli, autentycznym dziełem życia napisanym con amore” (s. 15).

M.Ch.

Adam Waga, *Chromając*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2013, ss. 55.

Adam Waga (to pseudonim Klemensa Górskiego) opublikował zaledwie dwa tomiki poetyckie, każdy z nich jednak może sprawiać wrażenie pełnej, domkniętej wypowiedzi lirycznej autora, bo – jak stwierdził po ukazaniu się pierwszego z nich, zatytułowanego *Obol*, Michał Szymański – takie wiersze pisze się raz w życiu. Mają one pewien rys ostateczny, jak słowa wypowiedziane w obliczu nadchodzącej śmierci, jak wyrażane wprost przesłanie całego życia. Nawet pytania, które pozostają nierozstrzygnięte, pytania o rzeczy ostateczne, sformułowane są radykalnie; są to „pytania bez pytajnika, ale z wykrzyknikiem” (s. 26).

Tytuł tomiku (będący zarazem tytułem wiersza określonego przez autora jako „żart liryczno-teologiczny” – s. 25) odsyła do ludzkiej kondycji: Człowiek jako byt ułomny, niekonieczny, idzie przez życie „chromając”, konfrontuje własną skńczoność z nieskończonością („Sama przyjdzie do ciebie / położy się obok / przewrócona ósemką” – s. 22). Waga stawia pytania o Absolut, o Jego sposób istnienia i o sposób istnienia człowieka („Jestem, gdyż mnie stworzyłeś. / Jesteś, gdyż Cię wyznaję” – s. 13; „Jeśli nie wierzysz w Boga, / zabijasz Go.

/ Gdyby Bóg w ciebie nie wierzył, / też by cię zabił” – s. 41). W wierszach padają deklaracje wiary i jednocześnie są one kwestionowane, a ostatecznie pojawia się zalecenie: „Niech ci wystarczy nieskończoność tautologii: / JAM JEST, KTÓRY JEST. / Z nią dojdiesz wszędzie. / Nawet gdy wszędzie może znaczyć donikąd” (s. 14). Cały zbiór można też odczytać jako zapis zmagania z doświadczeniem przemijalności, zmagania – jak walka Jakuba z aniołem, do której nawiązuje tytułowy utwór i reprodukcja na okładce – zarazem bogobojnych i zuchwałych („Dlaczego, / będąc Wszechmocny i Wiekuisty, / nie stworzyłeś nam / nic trwałego, / [...] / Dlaczego!” – s. 26).

Mówiąc o fundamentalnych problemach ludzkiej egzystencji, autor wierszy wykazuje jednak pewien dystans, swoiste poczucie humoru, nie stroni też od autoironii („Nie odrzucaj, Panie, / brudnopisu mojego życia. / Przepiszę je u Ciebie / na czysto” – s. 54). Posługuje się językiem prostym, choć obfitującym w filozoficzno-teologiczne pojęcia, stosuje skromne środki poetyckiego wyrazu. Oszczędna metaforyka Wągi, niekiedy niemal naiwna, czasem daje zaskakujący efekt (na przykład w wierszu *Valeas, Papa*: „Oto on, / ojciec dobry, / trzyma w ramionach bestię świata. / Tuli jak chore niemowlę, / Nuci kołysankę encykliki” – s. 11). Ze względu na prostotę formy i odwagę w podejmowaniu „kwestii ostatecznych” *Chromając* możemy polecić także tym czytelnikom, którzy nie stroniąc od refleksji nad kondycją człowieka i świata, rzadko jednak sięgają po współczesną poezję.

M.Ch.